

I H A N S E G E D E Å R E T

HANS EGEDE, GRØNLANDS MISSIONÆR OG KOLONISATOR

Af højskolelærer *Mads Lidegaard*

3. juli 1721 styrede et skib gennem skærgården udenfor Godthåbsfjorden. På dækket stod en lille familie og spejdede mod land, den 35 årige norske præst Hans Povel-søn Egede og hans noget ældre hustru Giertrud Rask med deres fire børn, to drenge og to piger. Med blandede følelser betragtede præsten de grønlandske fangere, som i kajaker kom skibet i møde. I mere end 10 år havde han stridt for at virkeliggøre sin drøm om at bringe evangeliets lys til nordboernes formodede efterkommere i Grønland, som nu var hensunken i hedenskabets mørke. Han havde brændt skibene bag sig, opgivet sit embede i de norske nordlande og rejst først til Bergen og siden til København for at overtale konge og missionskollegium og myndigheder og penge-folk til at støtte sagen.

Og nu stod han ved sine drømmes mål og skulle fæste bo som den første europæer i over 200 år på denne vilde klippekyst sammen med en håndfuld norske og danske matroser og håndværkere. Ikke underligt at han gjorde sig sine tanker ved at se de skindklædte vejrbrunede fangere tumle sig mellem skærene, de mennesker, som han nu skulle vie sit arbejde. Og ikke underligt at de på deres side blev urolige over det uvante syn af europæiske kvinder og børn og direkte frarådede Egede at overvintre, da deres bange anelser viste sig at holde stik, og de nye fremmede gjorde mine til at bygge hus for vinteren.

Hans Egede var ikke noget søndagsbarn, ingen Aladdintype, som kom let og legende gennem livet. Der var over hans væsen noget tungt og alvorligt, som forbød ham at gå på akkord og finde de lette løsninger, men samtidig en stædighed og stej-lhed, som ikke bøjede af for vanskelighederne, men gik lige løs på dem, og derfor var han skabt til at være pionér. Men netop dette hårde og noget stridige sind måtte skaffe ham særlige vanskeligheder, når han skulle omgås en befolkning, som i sæder og skikke, sprog og tankegang, var helt forskellig fra ham selv. Det fik han at mærke, og det fik grønlænderne at mærke, og hans egne dagbøger taler deres tydelige sprog herom.

Men han havde andre egenskaber, rigt og storladent som hans væsen var: En pligtfølelse, som aldrig tog hensyn til egen bekvemmelighed, en blødhed i sindet så stor, at al den ydre strength måske i virkeligheden var nødvendig for at beskytte den – og en menneskelig medfølelse, som var ægte og dyb og måske burde nævnes med endnu stærkere ord.

Det virker, som om den nye missionær i de første år mest var præget af strengheden, når han fór frem mod sine hedenske modstandere med ubønhørlig hårdhed og ringe sans for deres vanskelige situation, når han bankede dem efter noder og truede med alskens straffedomme, hvis de ikke faldt til føje, når han fordømte alle deres hedenske „abekattestreger“ over en bank og dermed i virkeligheden hele deres samfundssystem, der netop var knyttet til trommedansen som det væsentligste kulturelle udtryksmiddel.

Men det skulle gå så mærkeligt, at denne unge fuserast blev grebet af skæbnen og ført gennem en række hårde skuffelser og prøvelser, som bøjede hans stridige sind og bandt ham med stærke følelser til de samme mennesker, han først havde tegtet. Først da blev han grønlandernes missionær, har den grønlandske præst og forfatter Mathias Storch sagt, først da knyttedes de bånd af tillid og hengivenhed mellem ham og grønlanderne, som vel nok blev det væsentligste resultat af hans virke, fordi dette tillidsforhold blev overført i nogen grad på hele det efterfølgende kolonisationsværk.

Det er formentlig netop disse skuffelser og den modgang, de var udtryk for, som er nøglen til forståelse af Hans Egedes personlighed, som den udviklede sig gennem årene i Grønland.

For Egede var det noget meget væsentligt, at det var de gamle norske beboere, han søgte og ville genkristne. For nutidstankegang kan dette synes mærkeligt, fordi vi ikke kan se nogen større katastrofe i, at en del af folket tror anderledes end de andre. Men religion var for de gamle et fælles foretagende, en slags pagt mellem Gud og folket som helhed, og det var fra folkets side et brud på pagten, hvis blot et medlem ikke overholdt den. Derfor tillod man ingen afvigende religiøse opfattelser i landet, men straffede dem hårdt, for de bragte folket i fare for hævn fra oven. Derfor var det også noget særligt ulykkeligt for en nordmand, at netop en gruppe norske var faldet fra.

Det var Egedes første store skuffelse, at han ikke fandt dem, men helt andre mennesker, hvis sprog og tanker han ikke forstod. Derfor gav han sig ud på store og besværlige rejser for at finde de savnede norske. I åben båd sejlede han rundt i Godthåbsfjorden, mod nord og siden mod syd helt til Kap Farvel. Til sidst nægtede hans besætning at fortsætte, og det var med nød og næppe, man nåede hjem til Godthåb langt hen på efteråret. Hans Egede havde vandret rundt i nordboruinerne midt i

den gamle Østerbygd, netop den han søgte, og han havde også undret sig over, at folk dernede havde lysere hår og øjne end andre grønlandere (ligesom nyere undersøgelser har vist, at deres blodtype ligner den islandske), men han forstod ikke, at deres samfund var opløst, og at der ikke var nogen tilbage, heller ikke på østsiden af landet.

Derimod opgav han selv efterhånden at finde dem, og langsomt vænnede han sig til den tanke, at han måtte rette sin gerning mod grønlanderne og kun dem. Fra nu af blev han deres missionær og indrettede sit arbejde på det. Man har siden kritiseret Egede for, at han derved tankeløst og brutalt ødelagde det sluttede eskimoiske samfundssystem. Da religion og dette system hænger nøje sammen i et samfund som det eskimoiske, er anklagen for så vidt rigtig, som man ikke kan gå til angreb på den herskende religion uden samtidig at undergrave hele samfundets livsopfattelse og verdensforklaring. Men det må dog holdes Egede til gode, at han på to punkter var fremsynet og undgik de fejl, som mission har gjort sig skyldig i så mange andre steder: Han satsede fra første færd på, at missionen skulle drives på basis af grønlandske medarbejdere, som blev uddannet til selv at kunne drive den, og at det skulle ske på deres eget sprog på god luthersk vis.

Hans gammellutherske syn kom også frem i hans dåbspraksis, hvor han var meget tilbageholdende med at døbe, før vedkommende havde givet bevis for at forstå, hvad det drejede sig om – og for børns vedkommende før forældrene kunne være garanti for en kristen opdragelse. Dette førte til meget små tal på døbte – og følgende utilfredshed i København, hvor man jo kun havde tallene at holde sig til ved bedømmelsen af missionens succes. Men det førte også til, at han måtte lære dåbskandidaterne at læse og senere skrive, og selvom det var bibelen eller katekismen, man læste, eller opbyggelige ting, man skrev, så er selve færdigheden jo nok så værdifuld iøvrigt.

Egede forstod hurtigt, at den største hindring for hans arbejde var den svigtende forståelse af sprog og levevis, og han sparede sig ikke, når det gjaldt at overvinde denne vanskelighed ved at flytte ud i grønlandernes huse og leve med dem, ligesom han lod sine sønner gøre det samme og på den måde gennem naturmetode lære sproget.

— — —

Trods alle anstrengelser gav Egedes lille anlæg underskud, og skylden blev blandt andet lagt på de fremmede hvalfangere, som skummede fløden i handelen med grønlanderne og kun levnede lidt til de nye konkurrenter. I København blev man træt af de evindelige klager og besluttede at sætte magt bag det grønlandske eksperiment. I 1728, samtidig med at kolonien flyttedes til det nuværende Godthåb fra skærgården, sendte man Hans Egede en samling mennesker på halsen, som skulle berede ham den næste store skuffelse og skade missionen enormt.

Lederen af de nyankomne var en brovtende, hidsig og pralende soldatertype, Claus Enevold Paars, som skulle være guvernør og kommandant, en afdeling soldater og

Hans Egede.

Gertrud Rask.

officerer, som skulle hævde kongens myndighed i landet, samt en flok kolonister, som var udset til at befolke landet og bestod af tugthusfanger, der var plukket ud af fængslet og tvangsviet til lige så mange uartige piger, som i samme anledning var sluppet ud af forbedringshuset.

Det blev en skrækkelig vinter i den nyanlagte koloni. Boligmæssigt næede man ikke at få indrettet sig, inden vinteren kom, og pladsen var trang. Ernæringen var utilstrækkelig, arbejdet hårdt og stemningen desperat. Oprør og mytteri lurede og blev kun forhindret, fordi folk blev syge og døde i snesevis. Man sloges og horede og drak, så grønlænderne forskrækkede flygtede til alle sider og undrede sig over, hvordan dette liv forenedes med den lære, som deres palase, præsten, så indstændigt forkyndte dem. Egede blev naturligvis svar skyldig og måtte iøvrigt bide en del i sig fra sin nye overordnede, Paars.

Det stort anlagte koloni-projekt blev altså en fiasko, og en ny befæstning ved Holsteinsborg blev brændt af hollænderne. I Danmark blev man mere og mere træt af de store udgifter og de ringe resultater, og da kongen døde, besluttede den nye monark, Kristian d. 6., at hjemkalde alle fra Grønland og opgive det håbløse projekt. Det var den besked, som Hans Egede modtog efter 10 års slid og møje i Grønland, og igen var skuffelsen stor. Han var den mislykkede pioner, som havde fået sin vilje, men blot havde skaffet sin konge og regering udgifter og ærgrelser og vanskeligheder uden selv at nå nogle væsentlige resultater. Hjemkaldelsen var hjemlandets dom over hans værk.

Men nu var han bundet så stærkt, at selv kongens bud ikke kunne rive ham løs. Han valgte at blive på egen risiko med sin familie og nogle få frivillige hjælpere af mandskabet, mens hele den øvrige flok af soldater, matroser, håndværkere og handelsfolk med jubel begav sig hjemover. Det var en svær og farlig beslutning at tage, for uden skib og tilførsler fra hjemlandet kunne man ikke i længden klare sig som europæer i Grønland. Derfor sendte Egede også et brev til kongen, hvor han indtrængende bad om, at arbejdet måtte blive fortsat og skib igen sendt op, så al møjen ikke skulle være forgæves og man måtte overlade de allerede kristnede grønlændere til deres egen skæbne.

Og så fulgte en lang vinter i uvished og tvivl, hvor Egede helt standsede sit dåbsarbejde, fordi han ikke turde satse på, at det blev fulgt op. Sommeren kom – og der kom også skib, men kun med besked om, at afgørelsen var udsat, og at der ville komme skib næste sommer igen med endelig besked. Det betød endnu en vinter som den foregående og med lammelse af missionsarbejdet, en tilstand som tærede hårdt på Egedes kræfter og tålmodighed.

Men Egedes brev havde virket. Sommeren 1733 ankom skibet med den glædelige meddelelse, at kongen havde besluttet at fortsætte den grønlandske handel og mission

og sikre den økonomisk. For Egederne var det en opmuntring og glæde, som opvejede de lange måneders uvished, og med fornyet mod tog de fat på arbejdet. Des større blev skuffelserne, da det snart blev klart, hvad skibet *også* havde haft med:

I Europa var en pietistisk vækkelse gået hen over det lutherske Tyskland som reaktion på den stive og tørre rettroenhed, der beherskede kirkelivet. Nu skulle man pludselig være omvendt og ægte troende med alle sine følelser fyldte af skyld og anger og medlidenhed. De effektive og ivrige tyske herrnhuter fik gennem kongens tyske dronning indgang ved det danske hof, der snart antog tonen fra de fromme brødre sydpå, hvorefter hele landet begyndte at sværme for de nye retninger. Men kongen havde dog ingen lyst til at slippe de foretagsomme tyskere løs på sine egne undersætter i hjemlandet og fik da den idé at sende dem ud til de danske kolonier, hvor der var rigelig lejlighed til at afreagere missionstrangen.

Og sådanne tre herrnhuter var der med skibet til Godthåb 1733, officielt opsendt for at hjælpe Egede, men i virkeligheden for at gøre det arbejde ordentligt, som han, den vantro og gammeldags præstemand, jo ifølge sagens natur ikke kunne gøre.

Egede og hans hustru forsøgte efter bedste evne at hjælpe de nyankomne med råd og dåd, med sprog og proviant og mere til, men tyskerne var tydeligt ikke kommet for at lade sig belære af denne primitive bondepræst fra det yderste Norden, men tværtimod for at belære ham om strømningerne ude i den store verden og prøve at omvende ham til den nye modetro.

Det måtte gå galt, og det gjorde det. Egede blev gal i hovedet og kom i en vældig polemik med brødrene, som bosatte sig i behørig afstand fra Egedes koloni for at markere deres egen kurs. I virkeligheden var det konkurrenter, Egede havde fået på halsen, ovenikøbet sendt op af den konge, som var garant for hans egen stilling, og fra nu af måtte han bruge megen tid og energi på denne ulykkelige konflikt og døje mange drøje skældsord og beskyldninger fra de nye kolleger, hvilket naturligvis ikke blot gjorde ondt og forbitrede dagligdagen, men også skadede missionens anseelse blandt grønlænderne, der nu pludselig blev de ombejlede, som begge kirker prøvede at vinde.

Men var denne skuffelse stor – og skulle den end forbitre Egedes liv til det sidste, var den dog for intet at regne mod den anden ulykke, som det selv samme skib bragte med sig. To unge grønlændere, der var de eneste overlevende af en flok, som meget mod Egedes vilje rejste hjem med guvernøren og det øvrige mandskab to år forinden, var sendt med skibet tilbage. Den ene døde undervejs, og den anden smittede efter ankomsten sine landsmænd med kopper, som hurtigt bredte sig i den nomadiserende befolkning og slog ned for fode. Grønlænderne døde i hundredevis, og de overlevende flygtede rædselsslagne endnu længere væk og bragte overalt smitten med sig.

Den vinter døde næsten alle grønlandere i og omkring Godthåbsfjorden. Kun ganske få overlevede, og af dem igen kun meget få af Egedes menighed. For ham var det ikke blot en katastrofe for missionen, men han måtte føle sig skyldig i den menneskelige ulykke, som overgik den uskyldige befolkning, og han måtte slutte, at resultatet af alle hans anstrengelser til syvende og sidst kun var blevet denne elendighed. Han og Giertrud Rask gjorde hvad de kunne og mere til for at lindre ulykken og plejede vinteren igennem de hårdt medtagne og stinkende patienter i deres egne stuer – ligesom de måtte sørge for de mange døde.

Giertrud Rask fik et knæk, som hun aldrig kom over, og hun døde det følgende år. Men den frygtelige oplevelse havde for alvor bundet Egederne til grønlanderne. Den før nævnte Mathias Storch siger det sådan i sin bog: „Strejflys over Grønland“:

„Men hvad gjorde Hans Egede nu, da han indså, at alt dette var følgen af hans værk? Nu blev han virkelig stor. Han fandt sig selv i lidelsen. Den har en forunderlig magt og forenede nu ham og landets gamle indbyggere. Først nu fandt de hinanden. Og nu kunne de arbejde sammen. Han lærte deres gode egenskaber at kende, kom til at holde af dem, mens de på deres side lærte at kende en sådan opofrende kærlighed hos den fremmede, som de aldrig før havde set, end ikke hos deres egne landsmænd.

Da blev Hans Egede først missionær, ikke for „den rene lære“s skyld, men for de dyrekøbte menneskesjæles skyld. Der vandt han navnet Grønlands apostel med rette, fordi han nu kunne drikke af mesterens bæger og gik gennem lidelsen, opofrende det bedste han havde, en kær hustru, for gerningens skyld.“

Men Hans Egede var knækket og ville hjem. Det var ham en stor trøst midt i sorgen, at sønnen Poul var vendt tilbage som uddannet missionær og stod parat med sine glimrende sprogkundskaber og store kendskab til befolkningen til at tage faderens arbejde op. Men Egede selv kunne ikke mere, og sommeren 1736 forlod han Grønland efter 15 år. Han var slidt op, men arbejdet var begyndt og ført så vidt, at ingen længere talte om at opgive det. Og han havde formået at give det en baggrund af menneskelig tillid og tro, som kom til at præge også det arbejde, der fulgte efter.

Det kan lyde noget teatralsk i moderne øren, men med Egedes baggrund må man godtage de ord, som han i sin dagbog anførte som sit Farvel til Grønland: „... At dette og intet andet var mit Øjemærke, er den alvidende Gud Bekiendt, og ikke, enten at søge nogen slags soulagement for ustanden møje og arbejde eller belønning derfor, som intet kan gavne mig; thi som jeg ikke for timelig fordeel og nytte skyld er reist til Grønland, så er jeg ligeledes ikke heller for timelig fordeel og nytte skyld igien reist derfra, men Guds ære allene, og disse arme vankundige Menneskers Oplysning, har, er og skal være mit eneste Øjemærke, ja Hiertets uafsladelige Ønske indtil min Død.“